

Jaarverslag 2020 van de Libellen en Vlinderwerkgroep van IVN Eemland

Inleiding

Het was een raar 2020 in zeker twee opzichten. Na twee warme en droge zomers begon het jaar nat, maar in maart zette een droog voorjaar in dat duurde tot begin juni. En in augustus beleefden we de langste periode met tropische temperaturen. Dit heeft zijn sporen nagelaten op de insectenrijkdom. Voor vlinders was het landelijk gezien weer een slecht jaar. Met name in de zomer vlogen aanzienlijk minder dagvlinders. Vooral de typische heidevlinders moesten het ontgelden. Bij de libellen was het landelijke beeld min of meer hetzelfde. In het voorjaar ging het nog goed maar vanaf eind juni vlogen ze aanzienlijk minder. Vooral de libellen van heide en vennen hadden het moeilijk.

Houtpantserjuffer

Het jaar was uiteraard ook bijzonder door Covid-19. Tot begin juni konden we niet met de groep op stap. Wel zijn er op individuele basis aardig wat tellingen gedaan. Gedurende de zomer konden we gelukkig wel als groep het veld in.

In Eemland zagen we dit jaar ongeveer 90% meer libellen dan vorig jaar maar 2019 was dan ook een bijzonder slecht jaar. Het aantal dagvlinders was 40% lager dan het voorgaande jaar. De Libellen en Vlinderwerkgroep van IVN Eemland is dit jaar 41 keer gaan monitoren, meer

dan andere jaren maar vooral in het voorjaar met flink wat minder mensen. Bijlage 1 gaat in op de factoren die in het algemeen van invloed zijn op de resultaten van inventarisaties.

De Stulp en het Nonnenland in Baarn

Op de terreinen van **Staatsbosbeheer** is in 2020 ongeveer evenveel gemonitord als in de afgelopen jaren (zie tabel). Hoewel het aantal libellen lager was dan gemiddeld de afgelopen jaren lag het aantal soorten op een mooi niveau.

Libellen op de Stulp

	Aantal bezoeken	Aantal libellen	Aantal soorten
2012	22	2370	22
2013	18	2700	22
2014	24	2840	27
2015	23	2400	25
2016	19	2866	23
2017	21	2762	27
2018	17	1957	25
2019	14	842	27
2020	19	1175	25

Uitsluipende smaragdlibbel

Zwarte heidelibellen hebben we nu al een aantal jaren niet meer gezien en de zeldzame gevlekte witsnuitlibel werd hier ook dit jaar niet gemist.

Bij **De Stulp** zijn vanouds voor libellen drie gebieden interessant:

- De oevers en de heide langs het **Pluismeer**. We zagen hier 18 soorten. Dit jaar wat meer smaragdlibellen dan andere jaren. Verder komen hier veel bloedrode heidelibellen, koraaljuffers, watersnuffels en viervlekken voor. Het Pluismeer blijft ondanks droge zomers toch goed gevuld doordat grondwater opgepompt kan worden.
- De natte heide rond het **Gentianenven**. Ook dit jaar troffen we slechts 13 soorten aan. Het Gentianenven stond behoorlijk vol aan het begin van het seizoen, maar in de loop van het voorjaar viel het al droog. Alleen in een diepe geul blijft altijd water achter.
- Het daar tussenin gelegen **Biezenven**. Enkele jaren geleden was dit een topgebiedje. Hier zagen we net als vorig jaar slechts 4 soorten. Ook het Biezenven lag een groot deel van het seizoen droog.

Van de zeldzame venwitsnuitlibel zagen we nu gelukkig weer 12 exemplaren, vorig jaar maar een. Landelijk gezien was het een slecht jaar voor de noordse witsnuitlibel maar ook hiervan zagen we er 12.

Bruine sprinkhaan; soms is sprake van een genetische afwijking waardoor roze de overhand krijgt boven groen en bruin

Op de Stulpheide vonden we ruim 20 heideblauwtjes en weer een enkel groentje. Daarnaast zagen we 12 andere soorten dagvlinders, evenveel als vorig jaar.

Het **Nonnenland** is dit jaar vier keer bezocht. We telden er 15 soorten libellen waaronder drie zwervende pantserjuffers. Dit is een zeldzame libel die af en toe veel voorkomt. Het is een liefhebber van periodiek droogvallende vennen en plassen. En – het zal niet verbazen - ook in het Nonnenland was deze zomer heel weinig water te ontdekken. Verder noteerden we in het Nonnenland 12 soorten dagvlinders.

Het totaal aantal soorten libellen dat we inventariseerden in Baarn in de gebieden die door Staatsbosbeheer worden beheerd kwam uit op 25, twee minder dan vorig jaar. Voorts zagen we in totaal 18 soorten dagvlinders, een meer dan in 2019.

Landkaartje, voorjaarsvorm

Natuurgebieden in Soest

Pijnenburg/De Wiek is een vrij jong natuurontwikkelingsgebied aan de westrand van Soest. Het dient bij grote regenval als overloopgebied van het nabijgelegen bedrijventerrein. De waterstand in de poelen was laag. Hier hebben we maar liefst acht keer geïnventariseerd, maar vaak individueel. We kwamen 17 soorten libellen tegen, 4 minder dan in het topjaar 2017.

Ook nu waren er weer tengere grasjuffers, in alle kleurstellingen. Het is een toplocatie voor azuurwaterjuffers en dit jaar de enige plek waar we gewone pantserjuffers konden ontmoeten. En weer eens een variabele waterjuffer, een juffer die algemeen is in de polder maar die we zelden in de hoger gelegen gebieden zien. Van de dagvlinders zagen we 14 soorten als imago en een aantal prachtige rupsen van de koninginnenpage.

Vroege glazenmaker met bij en toekijkend vliegje op zijn kop

Bij enkele percelen van **Natuurmonumenten** bij **Op Hees**, ten zuiden van de Wieksloterweg zagen we bij zeven bezoeken 15 soorten libellen en 15 soorten dagvlinders. Voor het eerst zagen we hier (een paring van) zwartsprietdikkopjes. In het **Soesterveen** vloog nog altijd het groentje.

Bij het terrein van waterleidingbedrijf **Vitens** in Soestduinen zijn we vier keer geweest. We vonden 16 soorten libellen, meer dan andere jaren. Hier zagen we in het voorjaar ook een nog niet uitgekleurde vuurlibel. Dit was de eerste die in Eemland gezien is. Jaap zag er later nog een in het Monnikenbos (dezelfde?) en Thea spotte er een in Bunschoten bij de VEBO-wand. Verder telden we 15 soorten dagvlinders; dit jaar ook weer geelsprietdikkopjes. Op een aantal

plaatsen in Soest werd de kleine parelmoervlinder gezien – een soort die sterk in opkomst is in het binnenland - en laat in het seizoen vloog hij ook hier.

Kleine parelmoervlinder

In augustus en september zijn we twee keer naar de **Vliegbasis** geweest, nieuwsgierig als we waren of de kormavvlinder nog vloog na een desastreus 2019. We zagen ze niet, maar enkele groepsleden hebben ze wel gezien toen ze alleen op stap gingen, o.a. daar, in de Korte Duinen en het Monnikenbos. Bij de Vliegbasis hebben we (lees Joke) voor het eerst ook een koevinkje gezien. Deze zit al jaren ten oosten en zuiden van ons, maar heeft nu ook ons werkgebied kunnen vinden. Vermeldenswaard is dat hier nog enkele zeldzame gevlekte witsnuitlibellen zijn gesignaleerd.

Bruinrode heidelibel

De **Soester polder** is een heel ander soort gebied. Op mijn libellenroute bij de Amersfoortse waterzuivering heb ik 14 soorten libellen geteld. Hier vinden we o.a. ook de variabele waterjuffer en de grote roodoogjuffer. José zag bij de Soester waterzuivering nog weidebeekjuffers. Op mijn vlinderroute kwam ik 20 soorten dagvlinders tegen. Merkwaardigerwijs alleen hier de gehakkelde aurelia die je toch in meer gebieden zou verwachten en de distelvlinder. Deze trekvlinder was vorig jaar zeer talrijk en overal te zien.

Midden in Soest komt op verschillende locaties de zeldzame sleedoornpage voor. Als imago zijn ze lastig te zien. Mannetjes zitten hoofdzakelijk in toppen van vrijstaande bomen, snoepend van honingdauw. Vrouwjes hebben nectar nodig voor de ei-ontwikkeling en komen nog wel naar beneden. Vooral gulden roede en koninginnenkruid zijn dan in trek. De gebruikelijke methode van waarneming is het tellen van de eitjes in de wintermaanden. Dit gebeurt in Soest al een aantal jaren door enthousiaste vlinderaars onder leiding van Violet en Remco en in samenwerking met de Vlinderstichting. De gemeente zorgt ervoor dat er met beleid wordt gesnoeid. Dit jaar zijn 139 eitjes geteld en Thea vond deze zomer een imago in haar tuin.

Kleine roodoogjuffer

Het totaalbeeld

In het hele gebied hebben we als groep en individueel ook dit jaar 31 soorten libellen geteld. Dat is bijna de helft van de in Nederland zich voortplantende 64 soorten. De belangrijkste gebieden in Eemland vallen landelijk gezien, op een schaal van 1-5 in de midden categorie qua talrijkheid en aantallen soorten. Ter vergelijking, in een gemiddelde tuin met vijver kun je een kleine 10 soorten aantreffen.

Als groep en individueel hebben we 32 soorten dagvlinders gezien. Ruim de helft van het aantal soorten dat in ons land voorkomt. Corry zag een argusvlinder in haar tuin, een vlinder die heel sterk achteruitgegaan is de laatste 20 jaar. In de tuinen van Ineke, Peter en Violet en Remco werden scheefbloemwitjes gezien en ik zag er een in De Zoom. Pascal en Peter hebben kunnen genieten van de glijvluchten van koninginnenpages. Jaap en Pascal zagen in het Monnikenbos ook nog de zeldzame keizersmantel. Volgens de Vlinderstichting zijn er 20 algemene soorten die je in een tuin kunt verwachten. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat die in ieders tuin voorkomen. Met wat vlindervriendelijke planten en struiken mag je met 15 soorten tevreden zijn.

Alle waarnemingen worden ingevoerd op Waarneming.nl. Bijlage 2 geeft een overzicht naar soort libel, aantal en gebied. Bijlage 3 geeft een soortgelijk beeld van de dagvlinders. Met dank aan Violet en Remco voor de daaraan ten grondslag liggende spreadsheets.

Net uitgeslopen vrouwtje venwitsnuitlibel

En wat zagen we nog meer?

We kwamen natuurlijk nog talloze andere insecten tegen. In totaal zagen we ruim 50 soorten nachtvlinders, 15 soorten sprinkhanen, ruim 30 soorten bijen en wespen en talloze zweefvliegen, kevers en wantsen. Op de Stulpheide zagen we een zeldzame v-vlek springspin en bij het Vitens terrein het vrouwtje van de zeldzame *Megarhyssa rixator*, een sluipwesp die parasiteert op houtwespen. Inclusief de legboor een indrukwekkende verschijning van 11 cm!

Een groot deel van de Megarhyssa rixator

In het Monnikenbos kwam op een grindrijk stukje afgeplagde hei de zeer zeldzame kiezelsprinkhaan en de zeldzame blauwvleugelsprinkhaan voor. In diverse gebieden zagen we ringslangen en hagedissen waaronder – op de Stulpheide – de hazelworm. In totaal troffen we naast dagvlinders en libellen nog 208 andere soorten aan, dus saai was het jaar in dit opzicht niet. Ook al deze waarnemingen hebben we weer ingevoerd op Waarneming.nl zodat we de wetenschap vooruit helpen en we weer bijleren.

3 februari 2021; Dick Nagelhout, met medewerking van vooral Jelly Lamsma, Alma Dijkgraaf, José Dekker, Jan Arts, Miranda Engelshoven, Joke van Luin, Lieke en Ton van Bedijk, Bettie Walland, Theo Hövels, Thea Blankenstein, Pascal Losekoot, Gerrit de Ruiter, Violet Middelma en Remco Vos.

Foto's: Dick Nagelhout.

Tot volgend jaar!

Bijlage 1. Factoren die van invloed zijn op de monitoring van vlinders en libellen

De soorten en aantallen vlinders en libellen die we zien hangen onder meer af van de aanwezigheid van waardplanten, de biotoop en van het seizoen. Met andere woorden, komen ze hier voor en zijn ze er op dit moment? Het aantal mensen dat kijkt en de frequentie waarmee geteld wordt zijn belangrijk. Vrijwel alle vlinders en libellen leven kort. Soms mis je soorten, soms zijn er dubbeltellingen. Veel soorten vlinders kennen meerdere generaties per jaar dus dat schept meer kansen om een soort aan te treffen, maar bijvoorbeeld het groentje, het bruin zandoogje en het oranjetipje hebben maar een generatie en dan moet je wel net in het veld zijn.

Grote keizerlibel met bij

Bij libellen varieert de vliegtijd. Sommige soorten kun je maar enkele weken zien, andere maanden lang. Ook het weer op het moment van inventarisatie (temperatuur, bewolking, windkracht) speelt een rol. Bij slecht weer zijn vlinders en libellen wel aanwezig maar zie je ze minder goed. Aanhoudend slecht weer is echter funest. Sommige vlinders en libellen kunnen ook aardig zwerven. Zo zagen we dit jaar geen luzernevlinders en maar een distelvlinder. Kortom, aan de cijfers van een jaar kan niet al te veel waarde worden gehecht.

Bijlage 2. Libellen per gebied

Naam	Libellenroute	Baarn -	Baarn -	Baarn -	Baarn -	Lage Vuursche -	Soest -	Soest -	Soest -	Soesterberg -	Eindtotaal
		Biezenven	Pluismeer	Stulpheide	Gentianenven	Nonnenland	De Wiek	Vitens	Op Hees	Vliegbasis Soesterberg	
Blauwe glazenmaker				1			3	2		4	21
Vroege glazenmaker	x		2				2		2	1	7
Paardenbijter	x			1				7	44	8	60
Grote keizerlibel	x	2	11	2	3	11	3	10		3	46
Glassnijder	x		2		2		1			1	6
Koraaljuffer			158		6						164
Houtpantserjuffer	x		8				4	4	3	7	26
Azuurwaterjuffer	x		36		19	92	117	58	108	12	442
Variabele waterjuffer	x						1				1
Smaragdlibel	x		7		1	1		1			10
Vuurlibel								1			1
Watersnuffel		1	204	1					3	1	210
Kleine roodoogjuffer			20							1	21
Lantaarntje	x		32		1	2	73	19			127
Tengere grasjuffer					1	2	34				37
Zwervende pantserjuffer						3	1				4
Gewone pantserjuffer							4				4
Tengere pantserjuffer					23	8	15			2	48
Venwitsnuitlibel					12						12
Gevlekte witsnuitlibel										2	2
Noordse witsnuitlibel					12						12
Platbuik			4			14		5	6		29
Viervlek			117		35	22	12	5	3		194
Gewone oeverlibel	x	1	74	3	4	2	1	11	2	1	99
Vuurjuffer	x		41		13	5	26	11	37		133
Bruine winterjuffer	x		3					1	10	4	18
Bloedrode heidelibel			108	2		8	5	28	4		155
Bruinrode heidelibel	x	2	6	8			7	21	15	6	65
Steenrode heidelibel			2	7		2					11
Grote roodoogjuffer	x										
		6	835	25	132	177	314	223	208	45	1965
Aantal soorten		14	4	18	8	13	15	17	16	15	29

Totaal door de werkgroep gezien 29 soorten. Libellenroute 14 soorten. Totaaltellingen daar niet interessant vanwege dubbeltellingen (de route wordt eens in de twee weken gelopen).
Op de libellenroute vloog ook nog de grote roodoogjuffer. En de weidebeekjuffer werd gezien bij de Soester waterzuivering. Dat brengt het totaal op 31 soorten

Grote goudhaan of hennepnetelgoudhaan?

Bijlage 3 Dagvlinders per gebied

Naam	Vlinderroute	Baarn -	Baarn -	Baarn -	Baarn -	Lage Vuursche -	Soest -	Soest -	Soest -	Op Hees	Soesterberg -	
		Biezenven	Pluismeer	Stulpheide	Stulpheide - Gentianenven						Vliegbasis Soesterberg	Eindtotaal
Dagpauwoog	x		4	1			1	3	4		4	20
Kleine vos	x						1	3			1	5
Oranjetipje	x						1	2			7	10
Koelvinkje											1	1
Landkaartje	x							1			1	2
Bruin blauwtje	x										1	1
Groentje			1			1					2	4
Boomblauwtje	x	1	9	2		2			20		4	38
Hooibeestje	x		1	11		1		2	25		4	44
Eikenpage									2			3
Citroenvlinder	x		15	2		6	10	1	9		13	56
Heivlinder											1	1
Kleine parelmoervlinder									1			1
Kleine vuurvlinder	x		6	6		10		10	28		5	73
Bruin zandoogje	x	1					6	19	15		13	57
Groot dikkopje	x			1		1	2				1	3
Bont zandoogje	x			1				3	8		7	28
Groot koolwitje	x		2			1	1		1		5	10
Klein geaderd witje	x			1			3	6	1		12	25
Klein koolwitje	x		2	2			1	5	6		3	25
Heideblauwtje						22			34			56
Icarusblauwtje	x							2	2			6
Zwartsprietdikkopje	x						2	2			2	6
Geelsprietdikkopje							2		4			5
Atalanta	x		2	1			3	2	2		4	15
Gehakkelde aurelia	x											
Distelvlinder	x											
Totaal		2	42	28	44	33	61	162		83	51	381
Aantal soorten		20	2	9	10	8	12	14	16	16	15	25

Als groep zagen we 25 soorten. Daarnaast op de vlinderoute nog de distelvlinder en de gehakkelde aurelia. Verder door individuele leden van de groep nog gezien: kommavlinder, sleedoornpage, argusvlinder, scheefbloemwitje, keizersmantel en koninginnenpage.

Totaal dus 33 soorten.

Blijft mooi, de kleine vuurvlinder